

Muzej primenjene umetnosti, Beograd

UDK 316.75:7.01(497.1)“1945/1952”(046)

PREZENTACIJA UMETNIKA U ILUSTROVANOJ ŠTAMPI U OKVIRU KULTURNE POLITIKE AGITPROPA 1945–1952

Sažetak: *Način na koji su umetnici i njihovo stvaralaštvo bili zastupljeni u ilustrovanoj štampi, posebno prvom posleratnom ilustrovanom listu Duga, u periodu obnove i izgradnje, ukazuje na njihovu prilagodjenost zahtevima nove kulturne politike pod kontrolom Agitprop aparata CK KPJ. Ukazano je na mobilizatorsku ulogu štampe kao istovremenog nosioca vizuelnog i narativnog sadržaja, potom i na selektivnu „upotrebu“ umetnika, umetnosti i kulture uopšte u naglašavanju kontinuiteta sa istorijskom prošlošću, sovjetskih kulturnih uticaja i ukupnog socijalističkog preobražaja. Analizirani su motivi koji su uslovlili predstavljanje određenih i odgovarajućih umetničkih sadržaja na naslovnim stranama i identifikovane su poruke koje su ove predstave emitovale. U skladu sa političkim promenama, praćene su promene u štampi od kraja četrdesetih godina 20. veka, kako u koncepciji tako i u izboru ilustrovanog materijala kao koncepcijske podrške. Posebno je istaknuto slabljenje sovjetskog kulturnog uticaja, promene u prezentaciji umetnikasavremenika i njihovo delimično oslobađanje od prosvetno-pedagoške uloge perioda socijalističkog realizma.*

Ključne reči: *ilustrovana štampa, Duga, umetnici, Agitprop, kulturna politika*

Prve godine po završetku Drugog svetskog rata bile su širom sveta godine obnove i izgradnje, ali i prve godine hladnog rata. U meri u kojoj je hladni rat podrazumevao borbu političkih, podrazumevao je i borbu kulturnih ideologija, u kojima je umetnost imala važnu ulogu. Jugoslavija je posle 1945. ušla u nov oblik društveno-političkog uređenja, u kome je dobrovoljačka izgradnja postala jedan od simbola nove države, a kroz

socijalistički realizam i nove umetnosti i njene idejnosti.¹ Jasno definisani zahtevi za idejnošću umetnosti do početka pedesetih godina iznošeni su u dnevnoj štampi, u okviru npr. rubrike „Naši zaslužni radnici na polju nauke i kulture“, u dnevnom listu *Politika*, ali i u specijalizovanim glasilima i časopisima, kao što su bili npr. *Fotografija* – časopis fotoamatera Jugoslavije,² zatim *Mladost* i *Književnost*, koji su u svojim uvodnicima govorili mnogo o zadacima koji se stavljaju pred umetnike i njihovo stvaralaštvo, istovremeno jasno definišući i stavove Partije po tom pitanju.³

Prigodni govori Josipa Broza Tita takođe su naglašavali da književnost i kultura uopšte (dakle i umetnost) imaju značajnu ulogu u formiranju pravih socijalističkih građana naše zemlje. „Književnici i ostali kulturni radnici moraju nastojati da čim dublje shvate suštinu zbivanja u današnjoj eposi, kvalitativno daju čim bolji literarni oblik procesa revolucionarnog preobražaja naše socijalističke zemlje, da verno pokazuju sve što je bilo pozitivno u našoj istoriji, da nastoje da u njihovim literarnim delima bude zaista ovekovečena natčovečanska borba naših naroda za svoju slobodu i za svoju svetliju budućnost.”⁴

“Natčovečanska borba za svetliju budućnost” otelotvorena je u periodu obnove i izgradnje sprovođenjem Prvog petogodišnjeg plana (1947-1952), koji je postavljajući pred umetnike nove zadatke doveo do prilagođavanja umetnosti zahtevima vremena. Umetnost je kao svojina naroda morala da odražava, objašnjava i dokumentuje stvarnost, formom pristupačnom i lako shvatljivom običnom čoveku.⁵ Krajnji cilj dela koja su ispunjavala ove zahteve je, po mišljenju Partije, bio da deluju istinito i utiču na podizanje društveno-političke i ideološke svesti “svih onih koji su ih pročitali, čuli ili videli”.

Dnevna i ilustrovana štampa predstavljale su u to vreme jedini masovni medij, konglomerat vizuelnih i narativnih sadržaja, koji su se međusobno dopunjavali, omogućavajući istovremeno i čitanje i gledanje. To je bio razlog da štampa dobije značajnu

---

1 Merenik L., *Ideološki modeli: srpsko slikarstvo 1945-1968*, Beograd 2001, str. 11.

2 Tokom prvih godina izlaženja, časopis *Fotografija*, kao zvanično glasilo Saveza foto i kinoamatera Jugoslavije, pored praktičnih članaka o snimanju i izradi fotografija, vesti o izložbama ili kratkih napisa o značajnim momentima iz istorije fotografije, redovno je objavljivao i po jedan direktivni članak koji je isticao vaspitnu i propagandnu ulogu fotografije.

3 Dimić Lj., *Agitprop kultura: agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945-1952*, Beograd 1988, str. 193.

4 Govor Maršala Tita uoči nove 1950. godine, *Politika*, 1. i 2. januar, Beograd 1950, str. 1.

5 Dimić Lj., *op. cit.*, str. 193.

---

ulogu u utemeljivanju i popularizovanju novog društveno-političkog uređenja. Istovremeno je doprinosila i učvršćivanju pobjeda revolucije, što je bila jedna od odlika socijalističkog borbenog realizma, proisteklog iz novih revolucionarnih i nasleđenih istorijskih okolnosti Rusije i boljševičkih procena istorijske potrebe da što širi društveni krugovi prihvate revolucionarne tekovine.⁶ Do 1949. godine, uticaji Sovjetskog Saveza su u najvećoj meri određivali model kulturne politike, kako njegov ideološki oblik tako i idejnu orijentaciju i način na koji je organizaciono bio postavljen.⁷

Osnovna preokupacija posleratne ilustrovane štampe, u godinama neposredno po završetku Drugog svetskog rata, usmerena je ka domaćem podneblju i stanovništvu pa se tako na njenim naslovnim stranama sreću isključivo fotografije ljudi i događaja aktuelne svakodnevice, prizori kojima su se mogli ostvariti različiti idejni uticaji. U moru biltena različitih odbora i partijskih organa, kao i časopisa koji su se gasili već posle nekoliko brojeva, raznovrsnim sadržajem i redovnim izlaženjem, isticao se ilustrovani list *Duga*. Na naslovnim stranama ovog časopisa mogu se jasno izdvojiti određene teme, pratiti aktuelnosti, kao i promene u načinu prikazivanja pojedinih motiva, zbog čega se stiče utisak da je *Duga* u celini ilustrovala prve godine po završetku Drugog svetskog rata.

Tokom čitavog perioda obnove i izgradnje, štampa je, kao medijski posrednik između tvoraca novog društveno-političkog uređenja i publike, koja je velikim delom i sama aktivno učestvovala u izgradnji, imala dominantno mobilizatorsku ulogu. Istu ulogu imala je i nova kulturna politika, koja je birala načine na koje će predstavljati umetnike i druge kulturne radnike, uvek u skladu sa zahtevima ideologije i zadacima koje je pred umetnike postavio Prvi petogodišnji plan. Iako se, u periodu o kome je reč, ilustrovana štampa i slikom i rečju, u najvećoj mogućoj meri, tematski opredeljuje za „nove ljude socijalizma“, objekte industrijalizacije ili dokumentovanje političkih dogovora, umetnički sadržaji koji se kroz nju „provlače“ takođe su pokušaj da se jedna drugačija vrsta delatnosti tretira kao sastavni deo obnove i izgradnje.

Kult rudnika je, na primer, bio dodatno ojačan i podstican književnošću tog vremena. Posebno su poetska dela Dušana Matica, Zorana Mašića, Predraga Palavestre, Tanasija Mladenovića (koji je jedno vreme bio i urednik *Duge*) sadržala himne radu, romantično-retoričke evokacije rata i opise idiličnih pastoralnih pejzaža. Trebalo je da mladi pisci prevaziđu

---

6 Mitrović, A., *Angažovano i lepo*, Beograd 1983, str. 107.

7 Dimić, Lj., *op. cit.*, str. 269.

---

nesklad između socijalističke izgradnje i umetničkih dokumenata koji o njoj govore, kao i da izbegavaju knjišku idealizaciju stvarnosti. Kao što je režim pokušavao da oblikuje, kako zajednicu tako i pojedinca, književnost je sa svoje strane trebalo da veliča „novog čoveka“.

S druge strane, postojala je potreba za uspostavljanjem kontinuiteta sa onim ličnostima i događajima iz srpske ili jugoslovenske prošlosti koji se nisu kosili sa aktuelnom ideologijom i njenim potrebama i koji su se mogli smatrati „pozitivnim u našoj istoriji“. Tako se lik i delo Vuka Karadžića, reformatora srpskog jezika, uklopio u osnovni zadatak Prvog petogodišnjeg plana na polju kulture, opismenjavanje u visokom procentu nepismenog stanovništva. Iskorenjivanje nepismenosti predstavljalo je prioritet nove kulturne politike i temelj podizanja opšteg kulturnog nivoa stanovništva i širenja kruga korisnika kulturnih vrednosti, što je sve trebalo da vodi ka bržem ekonomskom i društvenom napretku zemlje.⁸ Već 1947. počinje se sa obeležavanjem i proslavljanjem jubileja vezanih za srpski jezik i književnost.

Bista Vuka Karadžića, rad vajara Petra Ubavkića (slika 1), bila je izložena u okviru proslave stogodišnjice „pobede narodnog jezika u srpskoj književnosti i demokratskog duha u srpskoj kulturi,“ kako se navodi u tekstu objavljenom u *Dugi* povodom ovog jubileja. Skulptura prikazuje Vuka Karadžića s prekrštenim rukama oslonjenim na knjige. Knjiga, kao simbol visoke kulture, predstavlja oslonac reformatoru srpskog jezika, kao što se i nova vlast oslanjala na doprinose Vuka Karadžića jeziku i književnosti u sprovođenju sopstvenih kulturnih

Slika 1 Bista Vuka Karadžića, rad vajara Petra Ubavkića, *Duga*, br. 108, Beograd 1947.

---

⁸ Dimić Lj., *op. cit.*, str. 253.

reformi, u kojima je glavno mesto zauzimala prosvetiteljska uloga opismenjavanja stanovništva.

Druga značajna ličnost, koja je našla svoje mesto u uspostavljanju kontinuiteta s prošlošću, je Petar II Petrović Njegoš. Ideje ustanka, oslobođenja i narodne nezavisnosti iz *Gorskog vijenca* predstavljaju pandan istim idejama prisutnim u narodnooslobodilačkoj borbi, a samim tim i sastavni deo proslava jubileja vezanih za Drugi svetski rat. Njegoševa skulptura u bronzi Sretena Stojanovića našla se među izloženim delima grupe samostalnih likovnih umetnika u Beogradu, u okviru proslave desetogodišnjice narodne revolucije⁹(slika 2). Kao i u slučaju biste Vuka Karadžića, osnovni atribut Njegoša je knjiga, najverovatnije *Gorski vijenac*, na čije se ideje podsećalo ne samo u kontekstu narodnooslobodilačke borbe, već i drugih ustanaka naroda, kakav je bio onaj protiv Turaka, pod vođstvom Karađorđa, kome je Njegoš i posvetio svoje delo.

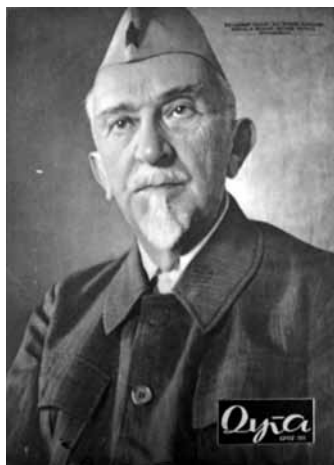
Slika 2 Njegoš, rad vajara Sretena Stojanovića, Duga, br. 294, Beograd 1951.

U obeležavanjima jubileja vezanih za rođenja i smrti poznatih književnika ističu se jubileji Đure Jakšića, Bore Stankovića, Đure Daničića i Branka Radičevića. Od savremenih pisaca, smrt Vladimira Nazora 1949, obeležena je prigodnim tekstom sa navedenim zaslugama za narod, dok fotografiju na koricama časopisa umesto legende prati *in memoriam* u kome se pisac ponovo ističe kao „zaslužni narodni borac i veliki pesnik naroda“. Fotografija predstavlja dopojasni portret u partizanskoj uniformi, koja je zapravo atribut koji književnika definiše u ulozi važnijoj od one koju je imao u književnosti svog vremena (slika 3).

---

9 „Lovćen film“ je takode 1951. snimio dugometražni igrani film „Njegoš“, u čast stogodišnjice smrti ovog velikana.

Još jedan motiv potreban da se fotografije naših umetnika nađu na naslovnim stranama *Duge* bilo je uklapanje njihovih umetničkih opredeljenja u klimu socijalističkog realizma, što je ujedno bio i odgovor zahtevima vremena. Vajari Đorđe Jovanović i Toma Rosandić, slikar i istaknuti političar Đorđe Andrejević Kun, književnik-realista Bora Stanković,¹⁰ mozaik Mila Milunovića iz Jugoslovenskog pozorišta u Beogradu, kao i radovi s temom obnove i izgradnje ili narodnooslobodilačkog rata vajara Lojza Dolinara i Antuna Augustinčića, sreću se na naslovnim stranama tokom čitave 1951. U daleko manjoj meri prisutni

Slika 3 Vladimir Nazor, Duga, br. 203, Beograd 1949.

Slika 4 Detalj sa Spomenika palim Šumadincima, rad vajara Antuna Augustinčića, Duga, br. 311, Beograd 1951.

---

¹⁰ Drugo izdanje romana *Nečista krv* izašlo je u izdanju „Prosvete“ već 1948. i po njemu je A. Vučo napisao scenario za igrani film „Sofka“, takode snimljen 1948.

---

su i stariji srpski umetnici: Paja Jovanović, Uroš Predić, Steva Todorović i Đura Jakšić, čija se dela reprodukuju u vezi sa obeležavanjem jubileja rođenja ili smrti.

Spomenik palim Šumadincima u Kragujevcu, rad Antuna Augustinčića (slika 4), čiji je detalj ilustrovan na naslovnoj strani *Duge*, podignut je 1932. i posvećen palima u ratovima za oslobođenje od 1804. do 1918. Iako nije eksplicitno posvećen narodnooslobodilačkoj borbi u Drugom svetskom ratu, on predstavlja simbol herojske borbe za slobodu i kao takav on je univerzalan. Legenda koja prati ovu fotografiju naziva Kragujevac nepokorenim gradom borcem, koji je ostao veran svojoj vekovnoj težnji za slobodom, ne žaleći nikakvih žrtava za njeno očuvanje.

Skulpture Vuka Karadžića, Petra II Petrovića Njegoša i Spomenik palim Šumadincima nastali su u periodu koji je prethodio uspostavljanju novog društveno-političkog uređenja, ali su zadržali status kulturnog dobra i interpretirani su u saglasnosti sa novom ideologijom. Njihovo značenje i upotreba u sistemu u kome su nastali ostaju u drugom planu, dok im njihova prezentacija u ilustrovanoj štampi dodeljuje ulogu u stvaranju nove kulturne hegemonije. Izolovanje umetničkih dela iz njihovog originalnog konteksta ne negira njihov osnovni simbolični sadržaj, već se on

Slika 5 Vera Pavlović, *Duga*, br. 127, Beograd 1948.

prilagođava novom kontekstu, dopunjuje tekstualnim sadržajem i time pretvara u integralnu poruku namenjenu posmatraču. Mogućnost da posmatrač pogrešno interpretira reprodukciju umetničkog dela izbegnuta je korišćenjem teksta, koji simbolični sadržaj ovih umetničkih dela podiže u ravan univerzalno važećeg i primenljivog u novom društveno-političkom kontekstu.

U prvim godinama izlaženja *Duge*, domaći umetnici, savremenici, skoro da nisu dobijali prostor na naslovnim stranama, dok

su opširnim fotoreportazama i obaveznim naslovnim stranama praćena sva gostovanja ruskih umetnika. Tek sredinom 1947, operiski pevači Ljubiša Jovanović i Nada Kasapić pojaviće se na poslednjoj strani *Duge* u sceni iz opere „Otelo“, dok će se na koricama jedna domaća glumica pojaviti prvi put tek 1948. godine (slika 5). To će biti Vera Pavlović kao Jagoda u filmu „Živjeće ovaj narod“. Iako je tematika filma „Živjeće ovaj narod“ ratna, fotografija Vere Pavlović ni na koji način na to ne ukazuje. Bez legende koja prati fotografiju, upućuje na film i indirektno prenosi poruku o žrtvi za oslobođenje, ova fotografija bi bila tek predstava nasmejane devojke, dok je legenda ta koja omogućava njeno iščitavanje u kontekstu oduzete bezbrižne mladosti.

Pretpostavka je da je političko zahlađenje u odnosima s Rusijom doprinelo oslobađanju dodatnog prostora na naslovnim stranama *Duge*, ali je zanimljivo da se glumci i pevači ne pojavljuju kao istaknuti pojedinci jedne profesije, pod svojim ličnim imenom, već isključivo u svojim ulogama u filmu ili na pozornici. Za razliku od narednih decenija, kada će naslovne strane okupirati zvezde, čije su fotografije odabrane na zahtev čitalaca, sceniski umetnici u prvim posleratnim godinama demonstriraju aktuelnu kulturnu politiku. U pojedinim slučajevima njihova uloga se može posmatrati ne samo kao filmska već i pedagoška uloga prenosioca poruke iskazane u filmskom scenariju. Tako i fotografija Vere Pavlović podseća na period narodnooslobodilačke borbe i žrtvu za oslobođenje koja se ne sme zaboraviti.¹¹

Prvi jugoslovenski dugometražni igrani filmovi „Slavica“ i „Živjeće ovaj narod“ snimljeni su 1947, „Besmrtna mladost“ 1948. i sva tri su opisivali događaje iz Drugog svetskog rata. Međutim, stalno insistiranje na prikazivanju stvarnosti i veličanju istorijskog trenutka, u kome je čitavo stanovništvo mobilisano u obnovi i izgradnji zemlje, uslovalo je potrebu za snimanjem igranih filmova sa tom temom, tako da je 1948. snimljen „Život je naš“, prvi igrani film tog žanra, zatim i „Priča o fabrici“, 1949. Počevši od 1948, glumice i glumci iz domaćih igranih filmova počeli su sve češće da se pojavljuju na naslovnim stranama ilustrovane štampe.¹²

Umetnici kao zaslužni pojedinci počinju postepeno da se ističu na koricama *Duge*, počevši od 1951. Za razliku od prethodnog perioda, pozorišni i filmski umetnici posle 1950. pojavljuju se i

---

11 Scenario za film „Živjeće ovaj narod“ napisao je Branko Ćopić, inspirisan stvarnim događajem koji se odigrao u okolini Drvara 1943.

12 Irena Kolesar („Slavica“, 1947), Vera Pavlović („Živjeće ovaj narod“, 1947), Marija Crnbori („Sofka“, 1948. i „Priča o fabrici“, 1949), balerina Sonja Kastl („Zastava“, 1949), Dragomir Felba („Barba Žvane“, 1949) pojavljivali su se na naslovnim stranama *Duge* u isto vreme kada su ovi filmovi bili deo bioskopskog repertoara.

van svojih predstava, kao individue u novoj ulozi da obrazuju, ali i zabave, što potvrđuje sve veći broj komedija na pozorišnom repertoaru, kao i snimanje prvih filmova u tom žanru. Posebno mesto zauzima baletski ansambl Narodnog pozorišta u Beogradu, koji je 1950. postavio predstavu „Balada o jednoj srednjovekovnoj ljubavi“, Frana Lotke¹³ (slika 6). Natpis na naslov-

Slika 6 Mira Sanjina, Iz baleta „Balada o jednoj srednjovekovnoj ljubavi“, Duga, br. 262, Beograd 1950.

noj strani identifikuje fotografiju kao scenu iz baleta, ali pozadina ne ukazuje na scenografiju ili bilo koji drugi elemenat koji bi par baletskih umetnika povezao sa scenom. Iz toga se može zaključiti da su umetnici pozirali fotografu u scenskim kostimima, veoma raskošnim za ono vreme opšte oskudice.

Uspeh naših umetnika u inostranstvu svakako je bio motiv da se njihove fotografije nađu na naslovnim stranama ilustrovane štampe, a značajnu novinu u štampi predstavljaju i intervjui sa aktuelnim glumcima i baletskim umetnicima. Jedan od prvih intervjua (1952) bio je upravo intervju s primabalerinom Miroslavom Sanjinom, kojoj je ukazana posebna pažnja nakon prvog većeg gostovanja baletskog ansambla Narodnog pozorišta u Edinburgu. Nekoliko meseci kasnije, naslovna strana i intervju će biti posvećeni slikaru Petru Lubardi, ali opet zahvaljujući uspehu njegove izložbe u Parizu.

Do 1949. u štampi će se često sretati reprodukcije umetničkih dela sovjetskih slikara, s temama vezanim za događaje iz Oktobarske revolucije, proglašenje sovjetske vlasti i tome slično, kojima su takođe obeležavani odgovarajući jubileji. To je, ujedno,

---

¹³ Tokom 1951, baletski ansambl Narodnog pozorišta je gostovao sa ovom i još dve baletske predstave domaćih kompozitora: „Ohridskom legendom“ Stevana Hristića i „Licitarskim srcem“ Krešimira Baranovića na Britanskom festivalu u Edinburgu.

i prelomna godina u kulturnoj politici, koja je do tada bila određena centralizovanom državnim upravom, potrebama obnove i izgradnje i sovjetskim kulturnim uticajem.¹⁴ Neposredno posle pobeđe socijalističke revolucije i završetka Drugog svetskog rata, kulturni uticaj Sovjetskog Saveza bio je dominantan i širio se, između ostalog, i putem štampe i časopisa, distribuiranih preko Društva za kulturnu saradnju „Jugoslavija-SSSR“, koje je postojalo do sredine 1949. U organizaciji ovog društva održana su mnoga predavanja opšteobrazovnog i sazajnog karaktera, koja su imala i propagandno dejstvo u borbi za nove sadržaje u kulturnom životu. Na taj način, ona su uticala na reperto-

Slika 7 Luvr, Duga, br. 263, Beograd 1950.

ar pozorišta i bioskopa, muzičko stvaralaštvo, književnost, ali i sadržaj štampe. Štampanje i časopisi su redovno objavljivali književne priloge sovjetskih autora, koji su imali direktivno značenje, dok je jedan broj listova imao stalne rubrike o privrednom i kulturnom životu Sovjetskog Saveza.¹⁵

Tokom 1948, u štampi se pojavljuju prve pozitivne vesti iz zapadnog sveta, koje su se odnosile na dostignuća iz oblasti nauke i tehnike, dok 1949, u vreme jakih pritisaka Informbiroa, u posetu Jugoslaviji dolaze i ugledni francuski intelektualci. Već 1950, na naslovnoj strani *Duge* naći će se panoramska slika Luvra, prvi sadržaj poreklom sa Zapada (slika 7). Iako neutralna, ova fotografija je ipak označavala veliku promenu u odabiru sadržaja za naslovnu stranu, dok je, s druge strane, simbolično najavila bogatiji umetnički život. Obnavljanje kulturnih

---

¹⁴ Dimić Lj., *op. cit.*, str. 272.

¹⁵ Međunarodni ugovori koje je Jugoslavija sklopila sa zemljama narodne demokratije obavezivali su je i na kulturnu saradnju, ali je ona, do prekida uslovljenog Rezolucijom Informbiroa, u svojoj suštini zadržala dominantan sovjetski uticaj.

veza sa Francuskom obeleženo je i izložbom novije francuske likovne umetnosti u Narodnom muzeju u Beogradu, što je bio tek početak održavanja niza gostujućih izložbi poreklom iz zapadne Evrope i SAD. Okretanje jugoslovenske spoljne politike prema zemljama zapadne Evrope i SAD bilo je očekivani epilog zvaničnog političkog raskida sa Informbiroom, SSSR-om i zemljama Istočnog bloka.

Period jugoslovenske istorije od 1945. do 1952. godine obeležila je dominacija Komunističke partije Jugoslavije, odnosno Politbiroa njenog centralnog komiteta, nad svim segmentima društvenog života.¹⁶ Na samom kraju 1948, Komitet za kulturu i umetnost pri Agitprop aparatu je ukinut, i mada to nije značilo i ukidanje državne kontrole, ipak je moglo da utiče na popustljiviji odnos prema štampi. CK KPJ je već krajem 1949. doneo odluku da se u jednom broju preduzeća uvede samoupravljanje, što je polovinom 1950, ozakonjeno odlukom Narodne skupštine FNRJ.¹⁷ Promene u načinu rukovođenja i finansiranja, okretanje ka novim umetničkim pravcima, živa kulturna saradnja, razmena ideja sa svetom i novi odnos prema kulturnom nasleđu odredili su 1951. kao početak nove kulturne politike u čijim prvim danima polako nestaje i aparat za agitaciju i propagandu.¹⁸

Kulturna politika od 1945. do 1952. podrazumevala je društvenu korisnost umetničkog stvaralaštva i angažovanje umetnika u svakodnevnoj borbi za legitimizaciju novog društveno-političkog uređenja i podizanje obrazovnog i opštekulturnog nivoa stanovništva. Kao svojina naroda, umetnost je morala biti prilagođena zahtevima vremena i „socijalistički idejna“. Specifičan kontekst u kome su fotografije umetnika ili njihovih dela snimljene i publikovane u štampi, a posebno na naslovnim stranama, čini ih nepouzdanim svedočanstvom o njihovim stvarnim, to jest ličnim umetničkim opredeljenjima.

Tokom perioda obnove i izgradnje, ilustrovana štampa je tretirana kao sredstvo agitacije sa osnovnom ulogom vaspitavanja masa u socijalističkom duhu i mobilizacije u ostvarivanju odgovarajućih ciljeva. Teme koje se u ovom periodu profilišu rezultat su političkog diktata, a njihovo reprodukovanje predstavlja jedan od modela emitovanja masovnih poruka. Iste poruke su u ovom periodu prenošene i putem filma i političkog plakata, koji je takođe na direktan način pozivao na učešće u radnim akcijama,

---

16 Hofman I., Komitet za kulturu i umetnost pri Vladi FNRJ (ustanova i njena arhivska grada), *Arhiv*, br. 1, Beograd 2001, str. 42.

17 Petranović B., *KPJ u borbi za izgradnju socijalizma 1945-1952*, Beograd 1965, str. 23-26.

18 Dimić Lj., *op. cit.*, str. 272.

u ostvarivanju Petogodišnjeg plana i, generalno, u političkom, ekonomskom i kulturnom preobražaju zemlje.¹⁹

Društvena „upotreba“ umetnosti bila je sastavni deo ideologije KPJ, čija je koncepcija bila zasnovana na iskustvima Partije stečenim u periodu između dva svetska rata i za vreme narodnooslobodilačke borbe, kao i na objektivnim potrebama koje je nametala kulturna zaostalost nasledena iz prošlosti. S druge strane, svaki uticaj Zapada bio je u ovom ranom socijalističkom periodu smatran delom političke propagande.

Sukob sa Informbiroom nagovestio je novo razdoblje u kulturnoj politici Partije i potragu za novim idejnim osnovama kulture, što se posebno istaklo na Trećem plenumu CK KPJ, u decembru 1949. Napuštanje socijalističkog realizma, promene u nastavnim planovima i programima, izraženija prevodilačka delatnost i tako dalje, značili su unošenje novih dimenzija u kulturni život i direktno suprotstavljanje do tada dominantnom sovjetskom kulturnom uticaju. Početkom pedesetih godina počinje da se razvija novi kulturni model, koji je u velikoj meri podrazumevao negaciju svega poreklom iz Sovjetskog Saveza i postepeno prihvatanje zapadnih uticaja, što je ponovo potvrdilo dominaciju politike u kulturnom životu.

LITERATURA:

Merenik L., *Ideološki modeli : srpsko slikarstvo 1945-1968*, Beograd 2001.

Dimić Lj., *Agitprop kultura : agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945-1952*, Beograd 1988.

Hofman I., Komitet za kulturu i umetnost pri Vladi FNRJ (ustanova i njena arhivska građa), *Arhiv*, br. 1, Beograd 2001.

Petranović B., *KPJ u borbi za izgradnju socijalizma 1945-1952*, Beograd 1965.

Isaković S., *Beogradski politički plakat 44-1974*, Beograd 1974.

Andrijana Ristić
Beograd Museum of Applied Art

PRESENTATION OF ARTISTS IN ILLUSTRATED PRESS IN THE AGITPROP CULTURAL POLICY

Abstract

After the Second World War and in the period of reconstruction, requests for artists and their art, as well as views of the Communist Party on the issue, were very present in the Yugoslav press. Art, as a property of

---

¹⁹ Isaković S., *Beogradski politički plakat 44-1974*, Beograd 1974, str. 6.

the people had to be adapted to the demands of time and should reflect, explain and document reality, in the form accessible and easily comprehensible to the ordinary man. Only in this way art was considered to be a fairly and influencable actor in the raise of socio-political and ideological consciousness. Press as a mass medium, which includes narrative and visual content, was an ideal carrier of ideological messages. Artists and cultural workers and their art were presented in the press in accordance with the cultural policy of the period of reconstruction and tasks the First Five-Year Plan set to the artists. Tours of Russian artists followed the publication of photo-reportage in the press, and cover pages often presented paintings of the Soviet artists representing the themes from the October Revolution. In the early postwar years, showing of the local actors was conditioned by their film and educational role according to the current cultural policy. The conflict with the Cominform declined the Soviet cultural influence, which then dominated. Motives for presentation of the artist as deserving individuals were their successes abroad and matching of their artistic choices in a climate of socialist realism. The panoramic photo of the Louvre on the cover page of *Duga* magazine in 1950th symbolically marks the beginning of cultural and artistic cooperation with the countries of the Western Europe and the U.S., announcing a new cultural policy.

Key words: *Illustrated press, Duga, artists, Agitprop, cultural policy*